

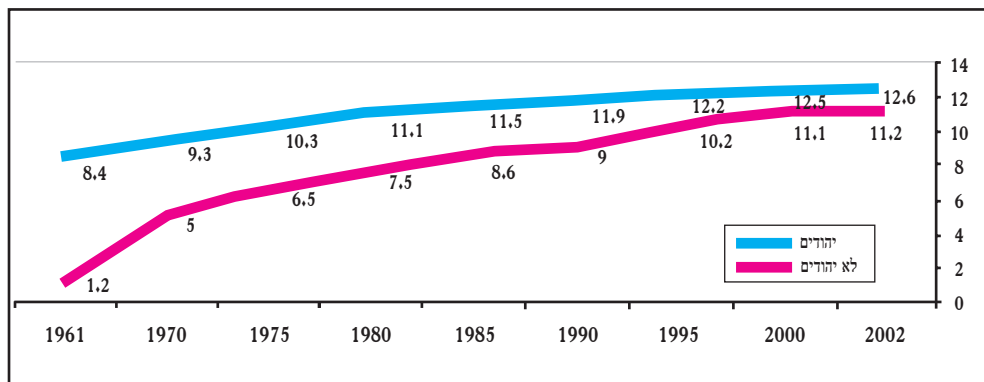
על המדינה ליזום, לפתח ולהפעיל תוכנית לסגירת הפערים חוך שימת דגש על תחומי התקציב בכל הנוגע **לחינוך**, לשיכון, לפיתוח תעשייתי, לתעסוקה ולשירותים... על המדינה, באמצעות דרגיה הבכירים ביותר, לפעול לסגירת הפערים בהקדם ובאופן נחרץ וברור, חוך קביעת יעדים ברורים ומוחשיים, ולוחות זמנים מוגדרים. (דו"ח ועדת אור, עמ' 767).

פערים ברמת ההשכלה

פער של כ-20 שנה ברמת ההשכלה בין יהודים וערבים

בשנת 2002 עמד חציון שנות הלימוד של יהודים על 12.6 שנים, ואילו חציון שנות הלימוד בקרב לא יהודים עמד על 11.2 שנות לימוד - בדומה לחציון שנות הלימוד של יהודים בשנת 1980, כלומר פער של כ-20 שנה. תרשים 1.1 מתאר את חציון שנות הלימוד בקרב יהודים ולא יהודים בין השנים 1961 ו-2002. מן התרשים עולה כי הפער בין יהודים לבין לא יהודים אמנם הולך ומצטמצם בהתמדה, אולם לא נעלם.

תרשים 1.1: חציון שנות לימוד בקרב יהודים ולא יהודים 2002-1961

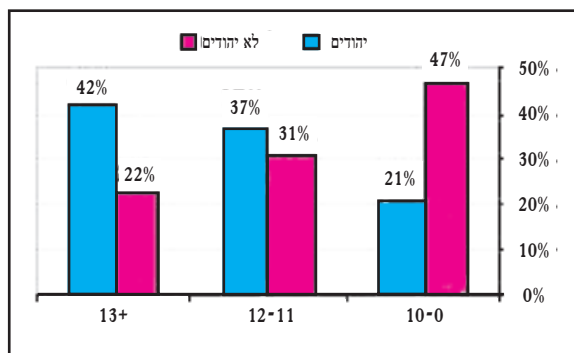

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2003

¹ תודה לד"ר ח'אלד אבו עסבה, יו"ר עמותת סיכוי, אשר סייע בהערה ובעצה לעריכת פרק זה.

לכמחצית מבני 15 ומעלה בקרב לא יהודים אין השכלה תיכונית, לעומת כחמישית מהאוכלוסייה היהודית. שיעור בעלי ההשכלה העל-תיכונית בקרב יהודים הינו כפול משיעור בעלי ההשכלה העל-תיכונית בקרב לא יהודים.

תרשים 1.2: בני 15 ומעלה לפי שנות לימוד ודת 2002 (אחוזים)

מקור: למיס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2003

הגורם העיקרי ביצירת הפערים בין יהודים וערבים בישראל הוא האפליה המובנית במדיניות הממשלות השונות. עם זאת, להשכלתם של האזרחים בחברה מודרנית השלכות מרחיקות לכת הן על רמת החיים שלהם והן על נגישותם לשירותי המדינה. אזרח משכיל יותר יכול לחמש את זכויותיו ביתר קלות. הפערים ברמת ההשכלה של הערבים לעומת היהודים מכתיבים גם חלק מן הפערים בתעסוקה, בכלכלה ובבריאות, כפי שנראה ביתר פרקי דו"ח זה.

דו"ח ועדת שושני:

מִרְשָׁם לַהֲמַשֵּׁךְ הָאֲפֻלְיָה נֶגַד הַתְּלַמִּידִים הָעֵרָבִים, לְמִרְתֵּ הַכּוּוֹנֹת הַטּוֹבוֹת.

לאורך שנים סובלת מערכת החינוך הערבית מתת-תקצוב בכל שלבי החינוך. עובדה זו מהווה גורם כבד-משקל בהישגיהם הירודים של התלמידים הערבים. ועדת שושני, שמונתה בסוף שנת 2001, הוקמה על רקע טענות לאי-שוויון בתקצוב ואי שביעות רצון מתפוקות מערכת החינוך. הוועדה ציינה בדו"ח כי בבואה לדון בעקרונות התקצוב לחינוך היסודי ניצבו בפניה שלוש מטרות עיקריות:

- חלוקה צודקת, שוויונית ושקופה של התקציב.
- העלאת רמת התפוקות ההישגיות של מערכת החינוך.
- העלאת רמת היעילות והאפקטיביות הכלכלית של המערכת.

הרכב הוועדה והמופיעים בפניה - היעדר נציגות ערבית

בין תשעת חבריה של ועדת שושני לא היה ולו נציג ערבי אחד. הוועדה קיימה 12 ישיבות, ובהן שמעה נציגים של מספר גופים כגון מרכז החינוך העצמאי ומעיין החינוך התורני, נציגי המוסדות המופרים שאינם רשמיים, נציגי מוסדות הפטור, נציגי משרד החינוך - המזכירות הפדגוגית, מנהל החינוך הדתי וכו'.

הנציגים הערבים היחידים שהופיעו בפני הוועדה היו נציגי בתי הספר הכנסתיים. גם בין המשקיפים שהוזמנו לשיבות הוועדה לא היו ערבים. יש לציין כי הוועדה פרסמה בעיתונות מודעה שבה מוצע לכל מי שיש לו עניין בנושא לפנות אליה.

עקרונות החלוקה

מדו"ח הוועדה עולה שאיפה לבסס את שיטת התקצוב החדשה על קריטריונים אובייקטיביים, גלויים, אחידים ושוויוניים לכל התלמידים במדינה. כמו כן הודגש כי העיקרון שהנחה את הוועדה הוא "תקציב שווה לשווים ותקציב שונה לשונים". פירושו של דבר הוא כי יש להקצות לתלמידים מסוימים משאבים רבים יותר מאשר לתלמידים אחרים, על מנת לצמצם את הפערים בהישגים ביניהם.

הוועדה הציעה להגדיר את התוספת על ידי נוסחה המבוססת על קריטריונים המתחשבים במאפיינים האישיים של התלמיד ובמידת החסך החינוכי שלו. הוועדה הציעה למדוד את החסך החינוכי (מדד הטיפוח לתלמיד) בעזרת משתנים שנמצא מתאם גבוה ביניהם לבין ההישגים הלימודיים של התלמיד. עם זאת, מלבד השכלת ההורים ומספר האחים במשפחה, רוב המאפיינים שהוועדה קבעה כמשתנים עיקריים לא היו אישיים אלא גיאוגרפיים וקבוצתיים: עולה (משנת 1984 ואילך), עולה מארצות מצוקה, מגורים ביישוב בעדיפות לאומית וריחוק ממרכז הארץ. לכל אחד מהמאפיינים נתנה הוועדה משקל:

ריחוק ממרכז הארץ	10%
השכלת הורים	30%
מספר אחים	10%
ישוב בעדיפות לאומית	20%
עולה (1984 ואילך)	20%
עולה מארצות מצוקה	10%

על פניו נראה כי בין 30%-50% מן הקריטריונים תקפים לתלמידים יהודיים בלבד (מסומנים בכחול). תלמיד ערבי יכול להגיע למיצוי ההעדפה בגובה של 50%-70% בלבד לעומת תלמיד יהודי. להלן נבחן את הקריטריונים אחד לאחד:

✓ **השכלת הורים (30%) ומספר אחים (10%)** הינם אכן מאפיינים שוויוניים ליהודים וערבים כאחד, והדיפרנציאציה שתיגזר מהם בחלוקת המשאבים בין התלמידים מבוססת על מאפייניו האישיים של כל תלמיד.

✗ **ריחוק ממרכז הארץ (10%)**: אכן, בפועל ממוצע ההישגים בפריפריה נמוך מזה שבמרכז. אולם גם בפריפריה יש אוכלוסייה ברמה חברתית-כלכלית גבוהה (מיתר, להבים, עומר, כפר ורדים) ואילו במרכז ישנה אוכלוסיית מצוקה של יהודים וערבים כאחד בערים הגדולות - בערים מעורבות כגון רמלה ולוד וביישובים ערביים הממוקמים בקירבה יחסית לערים הגדולות. בנוסף לכך, למרחק ממרכז

הארץ אין משמעות בכל הקשור לרמת ההישגים כאשר מדובר ביישובים ערביים. ממוצע ההישגים של התלמידים מיישובים במרכז הארץ - למשל טייבה, טירה וקלנסווה - אינו גבוה מזה של תלמידים מיישובים מרוחקים יותר כגון סחינין, טמרה, מגיד אל-כרום וכיו"ב.

x אזורי עדיפות לאומית (20%): קריטריון זה אינו מאפיין המשקף את סיכויי ההצלחה או אי ההצלחה של התלמידים המתגוררים באזורים אלה. גם במקרה זה נהנית אוכלוסייה חזקה המתגוררת בפריפריה מתנאים מועדפים, שאינם חיוניים לה להצלחה בלימודים. ניתן למצוא ברשימת ישובי עדיפות לאומית ישובים כגון כפר ורדים, ישובי יש"ע וקיבוצים.

מעט מאוד ישובים ערביים נכללים באזורי עדיפות לאומית. מרבית אלה המוגדרים כיישובים באזור עדיפות לאומית נכנסו לקטגוריה זו רק מתוקף היותם ישובים בקו העימות. נכון לשנת 2003 השתייכו לישובי עדיפות לאומית בחינוך 418 ישובים, מתוכם 14 ישובים ערביים בלבד: בית-ג'ן; בקעתה; ג'ש; חורפיש; טובא-זנגריא; מגידל-שמס; מעי'אר; מסעדה; מעיליא; עיג'ר; עין אל-אסד; עראמשה; פסוטה; פקיעין.

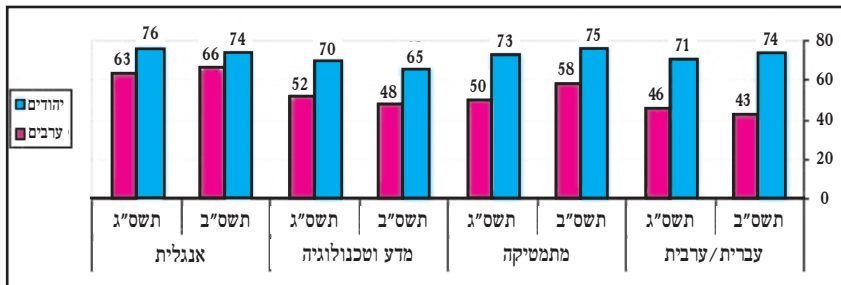
רוב מניינה ובניינה של האוכלוסייה הערבית בישראל נמצא בשכונות ליישובים יהודיים אשר נכללו ו/או נכללים באזורי העדיפות הלאומית. לעומתם רוב הישובים הערביים מעולם לא נכללו במפה זו, ולכן לא קיבלו את הקידום אותו קיבלו ישובים יהודיים בתקופה בה היו באזורי עדיפות לאומית.

x עולה (משנת 1984 ואילך 20%) ועולה מארצות מצוקה (10%) - הגדרות אלו יכולות לאפיין אך ורק תלמידים מן החינוך היהודי. קריטריון זה, המבוסס בין היתר על קשוי השפה, אינו תקף לתלמידים ערבים.

רכישת מיומנויות בשפה הערבית היא אחד התחומים בהם בא לידי ביטוי צורך יחודי של תלמידים ערבים. בדיון בוועדת החינוך של הכנסת ב-9 ביוני 2003 ציין פרופ' דוד נבו, המדען הראשי במשרד החינוך, כי נוכח קשיים ייחודיים ברכישת מיומנויות קריאה בשפה הערבית יתכן כי יש מקום לתת ללומדי השפה הערבית עדיפות במשאבים על פני לומדי השפה העברית. פרופ' עלית אולשטיין מבית הספר לחינוך באוניברסיטה העברית ציינה באותה ישיבה כי "בכל המדינות במחקר הבינלאומי יצא באופן די ברור, שאם שפת הבית זהה לשפת המבחן - הסיכוי להצלחה הוא יותר גבוה".

שפת הבית של הילדים הערבים (הערבית המדוברת) שונה משפת המבחן (הערבית הספרותית): במבחני המיצ"ב (בשנים תשס"ב-תשס"ג) עמד הפער בין הישגי התלמידים בחינוך הערבי לבין הישגי התלמידים בחינוך העברי במיומנויות שפה על 31 נקודות בתשס"ב ו-25 נקודות בתשס"ג. הפער במיומנויות השפה הוא הגבוה ביותר מבין הפערים בתחומי הלימוד שנבדקו במסגרת מבחני המיצ"ב (שפת-אם, מתמטיקה, מדע וטכנולוגיה ואנגלית). מיומנויות קריאה ירודות משליכות על פוטנציאל ההישגים בתחומי הלימוד האחרים (ראו תרשים 1.3).

תרשים 1.3: פערים בהישגים בין יהודים וערבים - כיתות ה' תשס"ב-תשס"ג

מקור: משרד החינוך, מערכת החינוך בישראל במבט-על מיצייב תשס"ב-תשס"ג, ירושלים, אוקטובר, 2003.

בנוסף לכך, על התלמידים הערבים לרכוש מיומנויות גבוהות גם בשפה העברית. לרמת העברית השגורה בפניהם ישנן השלכות משמעותיות על סיכוייהם להשתלב בעתיד בלימודים אקדמיים ובמרחב התעסוקתי הישראלי (ראו פרק תעסוקה, הכנסה ועוני בהמשך).

ניתן ליצור שוויון גם בשטח זה באמצעות המרת הקריטריון "עולה חדש" בקריטריון השפה. התלמידים הערבים זקוקים להעדפה בתחום זה לא פחות מן התלמידים שהוריהם עלו לארץ, ואין סיבה להפלות אותם לרעה על רקע זה.

209,000 תלמידי החינוך הערבי, המהווים למעלה מרבע (26.6%) מתלמידי החינוך היסודי, נמצאים בתחתית סולם ההישגים בחינוך, לאורך כל שלביו. בתנאים הקיימים על פי דו"ח שושני יעמדו לרשותם רק 60%-70% מסל הטיפוח. אין בדו"ח שושני התייחסות אל הערבים כאל קבוצה ייחודית עם צרכים ייחודיים משלה, כפי שנעשה ביחס לעולים חדשים בכלל ועולים מארצות מצוקה בפרט. יישום דו"ח ועדת שושני מצמצם באופן מזערי בלבד את ממדי הפער בהקצאת המשאבים בין החינוך העברי והחינוך הערבי.

תוספת של 100,000 שעות לחינוך היסודי במהלך 5 השנים הבאות

במהלך 5 השנים הבאות עתידות להתווסף לחינוך היסודי 100,000 שעות, כחלק מתהליך יישום המלצות דו"ח שושני. על-פי חוזר מנכ"ל משרד החינוך תשס"ג 10 (ג), תוספת השעות תהיה למספר השעות שהוקצו בשנת הלימודים תשס"ג, אשר הוגדרה כשנת הבסיס. לדברי מנכ"לית משרד החינוך, 70% מתוספת השעות יוקצו כתוספת לחינוך הערבי ואילו לחינוך העברי יוקצו 30% מהתוספת. חלוקת התוספת 70% לחינוך הערבי ו-30% לחינוך היהודי הוצגה לא אחת כהעדפה מתקנת², אולם מבדיקת הנתונים עולה תחזית שונה:

² "תוך 5 שנים נלך למאגר שוויוני פתוח, ואז תהיה תוספת של 100 אלף שעות שמתוכם 70 אלף שעות מתוך התכנית יילכו למגזר הערבי... אני מזכירה, אף על פי שהמגזר הוא 20% מהאוכלוסייה מגיע לו יותר בגלל העדפה מתקנת, והוא גם מקבל יותר. בסך הכל, אם אני מסתכלת על התוספת מתוך כלל השעות שניתנות למגזר מול כלל השעות שניתנות למגזר היהודי, תהיה תוספת של 30% למגזר לעומת 5% למגזר היהודי. זו בהחלט העדפה מתקנת, ואני ממש מברכת על זה..." (מנכ"לית משרד החינוך רונית תירוש - פרוטוקול ועדת החינוך והתרבות 27.8.03).

בשנת הלימודים תשס"ג הוקצו בחינוך העברי 1.89 שעות שבועיות לתלמיד, ואילו בחינוך הערבי 1.51 שעות שבועיות בלבד. בהנחה שאכן יתווספו למערכת החינוך 100,000 שעות נוספות על-פי הני"ל, הרי שבשנת הלימודים תשס"ח, בהתחשב בתחזית הגידול במספר התלמידים, יעמוד ממוצע השעות השבועיות לתלמיד בחינוך הערבי על 1.58 ואילו בחינוך העברי על 1.85 (ראו לוח 1.1). בדרך זו אמנם מצטמצם מעט הפער בהקצאת שעות לתלמיד, אך בהחלט לא נסגר.

לוח 1.1: תחזית ממוצע ש"ש לתלמיד בשנת הלימודים תשס"ח

מספר תלמידים תשס"ג	ש"ש לתלמיד תשס"ג	ש"ש תשס"ג	תוספת ש"ש עד תשס"ח	סה"כ ש"ש תשס"ח	קצב גידול שנתי במס' התלמידים*	תחזית מס' התלמידים לתשס"ח	תחזית ממוצע שעות לתלמיד תשס"ח (2008)
204,900	1.51	309,399	70,000	379,399	3.5%	240,534	1.58
566,000	1.89	1,069,740	30,000	1,099,740	0.8%	596,006	1.85

מקור: עיבוד נתוני משרד האוצר, הצעת תקציב משרד החינוך 2004

* קצב הגידול הממוצע של תלמידים בחינוך העברי ובחינוך הערבי בחמש השנים האחרונות.

מקורו של הפער הגדול נעוץ בפערים במעמד החברתי-כלכלי (השכלת הורים, הכנסה ומספר אחים), בסביבת הלימודים (גודל כיתות, ציוד כגון מחשבים, מבנים ראויים), באיכות ההוראה, בשיעורי הנשירה ובהישגים לאורך כל שלבי החינוך. לכן, בהתאם לעיקרון של ועדת שושני - "תקציב שווה לשווים ותקציב שונה לשונים" - מספר השעות הממוצע לתלמיד ערבי צריך להיות, בשנים הקרובות, גבוה יותר ממספר השעות הממוצע לתלמיד יהודי.

שנה ראשונה ליישום שיטת התקצוב החדשה לחינוך היסודי - במבחן הביצוע

שנת הלימודים תשס"ד (2003/4), הינה שנת הלימודים הראשונה ליישום שיטת התקצוב החדשה. על-פי הצהרתה של מנכ"לית משרד החינוך, בהופעתה בוועדת החינוך של הכנסת ב-27 באוגוסט 2003, עתידות היו להתווסף בשנת הלימודים תשס"ד 25 אלף שעות: 16 אלף שעות, שהן 64% מסך התוספת, יועדו לחינוך הערבי, ואילו היתרה בסך 9,000 שעות יועדו לחינוך העברי³.

לוח 1.2: תוספת השעות בחינוך היסודי הערבי והערבי בשנת הלימודים תשס"ד (2003/4)

שנה	תלמידים בחינוך היסודי			ממוצע שעות לתלמיד			סה"כ שעות לימוד	
	סה"כ	עברי	ערבי	סה"כ	עברי	ערבי	ערבי	ערבי
תשס"ג	770,900	566,000	204,900	1.78	1.89	1.51	1,069,740	309,399
תשס"ד	786,000	577,000	209,000	1.78	1.87	1.52	1,078,990	317,680
				סה"כ תוספת שעות			9,250	8,281

מקור: משרד האוצר, תקציב משרד החינוך, www.mof.gov.il

³ "מתוך 25 אלף שעות שהוספו השנה באמצעות משרד האוצר בעקבות החלטת התכנית, 16 אלף שעות הולכות למגור הערבי; דהיינו, 64% מהתוספת התקציבית שניתנה לתקצוב אישי הולכת למגור הערבי. חלק אחר ממנה - נכבד גם הוא - הולך לחרדים, ולממלכתו נשאר מעט מאד". (רנית תירוש, מנכ"לית משרד החינוך, פרוטוקול ועדת החינוך של הכנסת 27.8.03)

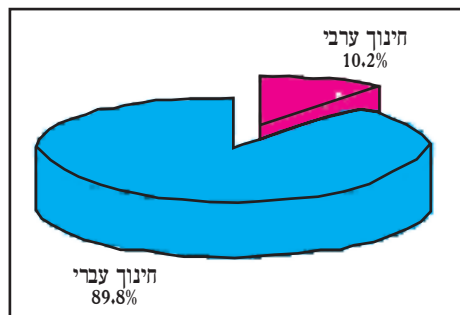
מן הטבלה למעלה עולה כי בפועל נוספו 17,531 שעות בלבד מתוך 25,000 השעות המיועדות, דהיינו 7,469 שעות פחות מהמצופה. לחינוך היהודי התווספו 9,250 שעות, קצת יותר מה-9,000 המיועדות, ואילו החינוך הערבי זכה לתוספת של 8,281 שעות בלבד מתוך 16,000 השעות המיועדות. סכום השעות בן 25,000 שאמור היה להתווסף למערכת קוצץ, והחינוך הערבי ספג את מלוא הקיצוץ.

השכלה גבוהה

נתוני פתיחה נמוכים - בגרות לא אפקטיבית

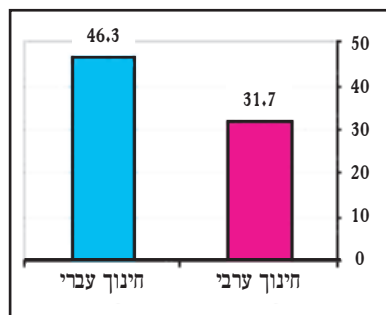
שיעור נשירה גבוה ופער בהישגים הלימודיים - בכל שלבי החינוך - מוצאים את ביטויים בסופו של דבר בשיעור נמוך של ערבים הפונים ללימודים אקדמיים. בשנת 2001 היוו תלמידי החינוך הערבי 10.2% בלבד מכלל הזכאים לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות (ראו תרשים 1.4). שיעור הזכאים לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות מכלל תלמידי י"ב בחינוך הערבי עמד על 31.7% לעומת 46.3% בחינוך העברי (ראו תרשים 1.5). **בגרות שאינה עומדת בדרישות הסף אינה אפקטיבית לצורך לימודים אקדמיים, שהם השער לתעסוקה הולמת.**

תרשים 1.5: חלקם של תלמידי י"ב הערבים מכלל הזכאים לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות, 2001

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2003

תרשים 1.4: אחוז הזכאים מכלל תלמידי י"ב לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות, 2001

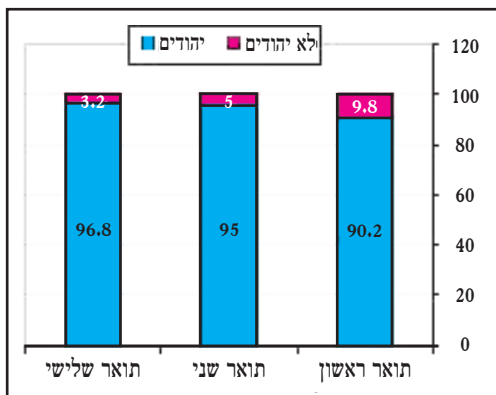

מקור: למ"ס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2003

שיעור הסטודנטים הלא יהודים באוניברסיטאות

לא יהודים מהווים 9.8% מן הלומדים לתואר ראשון, 5% מן הלומדים לתואר שני ו-3.2% מן הלומדים לתואר שלישי (ראו תרשים 1.7). לשיעור הזעום של סטודנטים לתארים גבוהים השלכה מכרעת על פוטנציאל ההשתתפות של ערבים בשורות הסגל האקדמי באוניברסיטאות ובשירות המדינה, וכן על סיכוייהם לעסוק במשלחי יד הדורשים מיומנויות מקצועיות גבוהות ומתוגמלות בהתאם (גם בעלי השכלה גבוהה לא מתוגמלים בהתאם לכישוריהם, ראו פרק תעסוקה, הכנסה ועוני).

תרשים 1.6: אחוז הלא יהודים מכלל הלומדים לתארים ראשון, שני ושלישי, תשס"ב

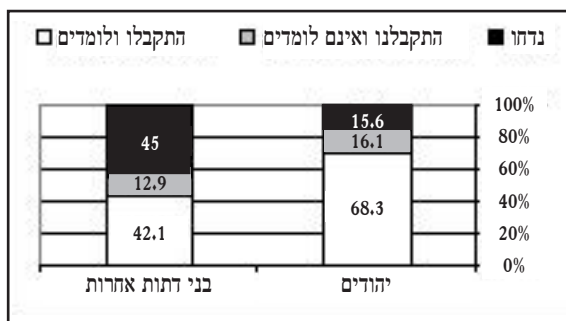
מקור: למיס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2003

הבחינה הפסיכומטרית כמכשול

בינואר 2002 אימצה המועצה להשכלה גבוהה פה אחד את המלצות דו"ח הועדה שבראשה עמד פרופ' מאגיד אל-חאג'י. הוועדה המליצה לבצע שורה של צעדים לקידום סטודנטים ערבים. על-פי דו"ח הועדה, המכשול העיקרי שחוסם כניסה של ערבים לאוניברסיטאות הוא הבחינה הפסיכומטרית. הפער הממוצע בין הנבחנים בערבית לנבחנים בעברית הוא של 126-123 נקודות (434 לעומת 560).⁴

סיבוי של מועמד/ת לא יהודי להידחות גבוהים פי שלושה מסיבוי של מועמד/ת יהודי
 שיעור הנדחים מקרב המועמדים הלא יהודים עמד בשנת הלימודים תשס"ב על 45%, לעומת 15.6% בלבד מקרב מועמדים יהודים ללימודים באוניברסיטאות. שיעור המועמדים היהודים שהתקבל ולמד באוניברסיטה באותה שנה עמד על 68.3% לעומת 42.1% מכלל המועמדים הלא יהודים (ראו תרשים 1.7).

תרשים 1.7: התפלגות המועמדים לתואר ראשון באוניברסיטאות: מועמדים שהתקבלו לומדים, מועמדים שהתקבלו ואינם לומדים, ומועמדים שנדחו, תשס"ב

מקור: למיס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2003

כינון וביטול שיטת המצרף

לקראת שנת הלימודים תשס"ד בוטלה חובת הבחינה הפסיכומטרית, ובמקומה יכול המועמד להציג את ממוצע הציונים בבחינות הבגרות במתמטיקה, אנגלית ולשון. שיטת המצרף ננקטה במטרה להעלות את שיעורי הקבלה של סטודנטים מעיירות הפיתוח, אולם כאשר הסתבר כי הנהגים העיקריים הם סטודנטים ערבים (ראו טבלה להלן) נטען כי השיטה נמצאה בלתי יעילה בחיזוי סיכויי ההצלחה של סטודנט בלימודים, בהשוואה לבחינה הפסיכומטרית.

ראיונות קבלה בעברית כאמצעי לסינון ערבים

מבין החסמים לקבלה לאוניברסיטאות נמנו בדו"ח ועדת אל-חאגי גם ראיונות הקבלה, הנערכים בשפה העברית, אשר אינה שגורה בפהם של המועמדים הערבים ברמה דומה לעמיתיהם היהודים. באחת הפקולטות באוניברסיטה מסוימת אף נעשה שימוש בהעלאת משקל הראיון האישי ביחס לציון המצרף, כאמצעי לסינון מועמדים ערבים.⁵

לוח 1.3: שיעור הנהגים משיטת המצרף: לפי מספר המועמדים (ישובים ערביים לעומת שאר הישובים, 2003)

מועמדים שהגישו גם ציון מצרף	מועמדים שהמצרף גבוה מהפסיכומטרי	אחוז המדווחים מהמצרף	
2,691	1,923	71%	ישובים ערביים
8,484	3,441	41%	שאר הישובים

מקור: למיס, שנתון סטטיסטי לישראל, 2003

לסיכום

רמת השכלה גבוהה הינה אמצעי לצמצום הפער, להתקדמות ולניעות חברתית של פרטים וקבוצות. ישנם גורמים רבים ושונים לפערים בין יהודים לערבים בישראל. מבין כל הגורמים, חסמים מבניים והקצאות בלתי שוויוניות של משאבי מדינה הינם גורמים בעלי משקל לא מבוטל. גם במקרה זה ראינו כי קיימים גורמים מבניים וחסכים תקציביים המשמרים את הפער ברמת ההשכלה בין יהודים לערבים בישראל. הגורמים העיקריים שמנינו בפרק זה הם:

1. **בחינוך היסודי:** הקריטריונים שקבעה ועדת שושני אינם מתייחסים רק למאפיינים אישיים של התלמיד אלא גם למאפיינים קבוצתיים כגון עולים חדשים ותושבי פריפריה. אל התלמידים הערבים לא היתה התייחסות כקבוצה ייחודית והם מודרים מ-30% לפחות מסל הטיפוח. בכך משמרים הקריטריונים שהציעה ועדת-שושני את מצב האפליה.

2. **בחינוך הגבוה:** שיטת הסינון לקבלה לאוניברסיטאות ששונתה לשנה אחת הוחזרה על כנה, מבלי שיימצא פתרון הולם לסוגיית החסמים העומדים בפני מועמדים ערבים בנסותם להתקבל ללימודים אקדמיים.

הפער ברמת ההשכלה בין יהודים לערבים בישראל מכתוב פער כלכלי-חברתי מתרחב, במיוחד בשל ההתקדמות הטכנולוגית והכלכלית. המדיניות הננקטת כעת היא של שימור הפער. ועדת אור קבעה כי החינוך הוא תחום בו האפליה בהקצאה היא ברורה, וכי הפער בתחום זה פשוט לאיתור ולסגירה. למרות זאת מתמהמה משרד החינוך בהגעה אל היעד שעליו מכריז המשרד כמקובל ורצוי. האפליה נגד האזרחים הערבים בתחום החינוך נמשכת. מדינת ישראל חוטאת בדרך זו לעתידה הקרוב והרחוק, תוך ויתור מראש על תרומה איכותית למשק ועל הפרודוקטיביות של חלק גדול מאזרחיה. ויתור זה הוא מוטעה, ושינוי מידי בגישה זו הינו חיוני.

המלצות:

1. על משרד החינוך לבחון מחדש את הקריטריונים של ועדת שושני, ולוודא כי הקריטריונים להעדפה מתקנת לתלמידי מדינת ישראל הם נגישים לתלמידים היהודיים והערביים באופן שוויוני.
2. על משרד החינוך לבחון דרכים לשיפור נגישותם של בוגרי מערכת החינוך הערבית ללימודים גבוהים.

מקורות:

בניזמי יובל, מסמך רקע לדיון בנושא: **זו"ח מג'ד אל-חאג' - קידום ההשכלה הגבוהה בקרב האוכלוסייה הערבית**, מוגש לוועדת החינוך והתרבות, 19 ביוני 2002, מחלקת מחקר ומידע של הכנסת, יוני 2002.

בן-עמי נעמי, **הישגים לימודיים במגזר הערבי** - מוגש לוועדה לזכויות הילד, 30 באוקטובר 2003, הכנסת מרכז מחקר ומידע, 2003.

פרוטוקול מס' 31 משיבת ועדת החינוך והתרבות מיום 9 ביוני 2003.

פרוטוקול מס' 56 משיבת ועדת החינוך והתרבות מיום 16 ביולי 2003.

פרוטוקול מס' 72 משיבת ועדת החינוך והתרבות 27.8.03 - היערכות לפתיחת שנת הלימודים במגזרי המיעוטים ומצוקת החינוך הערבי.

משרד החינוך התרבות והספורט, **נתוני בחינות בגרות תשס"ג** - 2003, ירושלים, 2004.

מערכת החינוך בישראל במבט-על מיצ"ב תשס"ב-תשס"ג, משרד החינוך התרבות והספורט, ירושלים, אוקטובר 2003.

למ"ס, **שנתון סטטיסטי לישראל, 2003**.

משרד האוצר, **הצעת תקציב משרד החינוך, 2004**, www.mof.gov.il.